

849
№ 3539/924
КАКЪ СЕ

СЪЕ И ОТГЛЕДВА

ЗАХАРНОТО ЦВЕКЛО.

73/№ 1341

Иван Димитров
СЪСТАВИЛЪ

Л. Л. Лукановъ.

1/2 м.л.

ИЗДАВА

Индустриалното акционерно Дружество „Захаръ“

въ Пловдивъ

1895

Печатница на Хр. Г. Дановъ

даде: въ извънредно добра година при най-голѣмо плодородие до 9000 оки, въ обикновени години при умѣрено плодородие до 4000 оки.

Въ Германия, като събрали данни за цѣль редѣ години, намѣрили че цвеклото дава: когато плодородието е малко, едно на друго срѣдно число 2000 кг. на 1 новѣ увратъ (1000 квадр. метра), т. е. 3900 оки на старѣ пловдивски увратъ (2500 квадр. метра); при голѣмо плодородие пѣкъ дава едно на друго по 3100 кг. на новѣ увратъ, което прави 6035 оки на старѣ увратъ. Срѣдно число взето за много години, плодородни и неплодородни, излиза 2500 кгр. цвекло на единѣ новѣ увратъ, т. е. 4775 оки на 1 старѣ увратъ. Въ Франция и въ Чехско срѣдното плодородие бива още по-голѣмо. Какво ще бѣде плодородието на цвеклото въ България, не можемъ добрѣ да прѣдвидимъ догдѣто не станѣтъ повече опити съ посѣвването му, и къмъ това именно искаме да подканимъ нашитѣ земледѣлци съ тази книжка; нѣ има тукъ-тамъ вече направени опити и за тѣхъ ще споменемъ тукъ, до колкото ни сж извѣстни.

1. Прѣзъ 1887 г. въ Садово е получено отъ разни видове цвекло (видовѣтъ не сж показани) срѣдно количество отъ 9300 кг. на новѣ увратъ, т. е. 18115 оки на старѣ увратъ. Това цвѣкло на вѣрно е било цвѣкло за добитѣкъ, което е по-плодородно отъ захарното цвѣкло и въ този случай е дало извънредно плодородие, обикновено дава най-много 7000 кг. на новѣ увратъ, нѣ можемъ да прѣдположимъ че въ Садово цвѣклото е растло при особено благоприятни условия.

2. Въ другъ случай, гдѣто цвѣклото е растло при доста неблагоприятни условия, пакъ се показва доста добро плодородие. Въ 1894 Г-нъ И. Войводовъ въ Татаръ Пазарджикъ посѣлъ цвѣкло за добитѣкъ, което е поникнѣло добрѣ, нѣ послѣ бубулечки му изѣли листата, тѣй щото едвамъ въ юний отново покарало. Нея година както е извѣстно имало извънредна суша прѣзъ лѣтото, нѣ пакъ се получило отъ това цвекло 160 кг. на новѣ увратъ, т. е. 3120 оки на старѣ увратъ.

3. Въ сжщата година Мин. на земледѣлието е раздало на нѣкои земледѣлци сѣмена отъ захарно цвекло, да ги сѣятъ за опитъ. Отъ тѣзи опити ни сж извѣстни опита въ Т. Пазарджикъ окръженъ чифликъ и въ чи-

флика на Г-на Юркова въ Ново-Село, при които се получило много добро плодородие, макаръ че е било много сухо прѣзъ лѣтото.

Въ Т. Пазарджикъ окръженъ чифликъ се получило на новѣ увратъ 3300 кг. захарно цвекло, т. е. 6435 оки на старѣ пловдивски увратъ.

Сжщото цвекло било опитвано, колко захаръ съдържа и се показа, че е твърдѣ добро за добивание на захарѣта, както се показа и цвеклото произведено въ Садово прѣзъ 1883 г.

За вѣрвание е, че въ България ще става цвеклото всѣкога по-сладко, т. е. съ повече захаръ, отколкото въ Срѣдна Европа, стига да сравнимъ за това други плодове, като на пр. пѣпешитѣ, червенитѣ домати и др., които въ България сж много по-сладки, отколкото въ Срѣдна Европа.

Нѣма съмнѣние че въ България цвеклото може да става и че ще стане добро, затова си струва повече земледѣлци да направѣтъ опитъ съ посѣвването му.

За земледѣлеца ще има полза отъ сѣнието на цвеклото, като го употреби: 1) като зимна храна за добитѣкъ, за което е по-износно тѣй нареченото цвѣкло за добитѣкъ, 2) и главно ако може да го продаде на добра цѣна, т. е. ако има фабрики за захаръ.

За да се създадатъ фабрики за захаръ, трѣбва да се направѣтъ повече опити съ посѣвването на цвѣклото — и това е работа на земледѣлцитѣ.

3. Има ли смѣтка при сѣнието цвекло.

При сегашнитѣ низки цѣни на житата, за които нѣма и надежда да се подобриѣтъ много, земледѣлецѣтъ трѣбва да гледа да искарава и други плодове, по-износни отъ житото; а такова нѣщо ще бѣде цвеклото, щомъ се създадѣтъ захарни фабрики. Не можемъ отъ сега да прѣдвидимъ колко би могло да се продава цвѣклото въ България, ако се уредѣтъ захарни фабрики. Туй нѣщо ще зависи отъ много обстоятелства, главно отъ туй, какво ще бѣде качеството му и какви улеснения ще получатъ фабрицитѣ отъ страна на държавата.

Нека вземемъ за сега прѣдъ видѣ цѣнитѣ въ

странство. Напр. въ Австрия, отъ гдѣто донасятъ захарта у насъ, цвеклото се е купувало до сега сто килограма за 1 фиоринтъ (2 л. 10 ст.), нѣ трѣбва да знаемъ, че земята е тамъ десетъ пѣти по-сѣжа отколкото въ България, т. е. при толкова сѣжа земя понася на земледѣлцитѣ да продаватъ 100 кг. (78 оки цвекло), за два лева.

Нека си направимъ горѣ-долу смѣтка за 1 пловдивски увратъ (2500 квадр. метра) споредъ нашитѣ условия:

1. За единъ увратъ отива до 5 кг. сѣме—по 1 л. 20 ст. кг. прави 6 лева

2. За работение на цвеклото: 1 дълбока оранъ прѣзъ есенята, 1 пролѣтна оранъ, посѣвъ, три пѣти копанъ, приораване, вадение (беритба), всичко около 15 до 20 рѣчни надници и 5 надници съ добитѣкъ, прави (ако става всичко съ надничари) около 30 лева

3. Десетѣтътъ ако бѣде 5 лева

всичко 41 левъ

Въ тази смѣтка трѣбва да притуримъ и прѣвозването на цвеклото до фабриката или до желѣзницата. За да не бѣдѣтъ тѣзи разноси голѣми, трѣбва да се сѣе цвеклото въ мѣстности близки до желѣзница.

Ако сто килограма цвекло се продадѣтъ за $1\frac{1}{4}$ левъ то при срѣдно плодородие, ще се получи отъ единъ старъ увратъ за 6250 кг. (4775 оки) 77 лева, при малко плодородие за 5000 кг. — $62\frac{1}{2}$ л., при добро плодородие 7750 кг. (6035 оки) на увратъ 96 лева. Нѣ твърдѣ е възможно да бѣде цѣната още нѣщо по-висока, напр. при цѣна $1\frac{1}{2}$ левъ за 100 килограма ще се получи въ първия случай 93 лева, въ втория 75 лева, а въ третия 116 лева. Цѣната ще бѣде по-голѣма, когато цвеклото ще бѣде по-добро, а плодородието пѣкъ — когато се потруди земледѣлеца и когато го даде и Господь.

Каква е работата на земледѣлеца ще поразправимъ по-нататѣкъ.

Ако сравнимъ горнитѣ цѣни съ цѣната на житото, получено при сѣжитѣ условия и при сѣщата цѣна на нивата (при сѣщия основенъ капиталъ), намираме, че сѣнието на цвеклото може да бѣде износно.

Не трѣбва да забравимъ, че при цвеклосѣение има и друга, косвенна, полза, т. е. че нивитѣ се работѣтъ по-добрѣ, раждатъ и други плодове повече и добиватъ

добра цѣна

4. Какъвъ климатъ и почва сѣ най-добри за захарното цвекло.

Захарното цвѣкло обича климатъ умѣрено топлъ, лѣтото да не бѣде сухо, за да нарасе цвѣклото, а есенята да бѣде суха и топла, за да узрѣе, т. е. да стане захарливо; затова и нивата да не бѣде изложена на студени вѣтрове. Цвѣклото за добитѣкъ става навсѣждѣ, гдѣто расте пченица и рѣжъ, нѣ захарното цвекло иска топло и сухо врѣме прѣзъ есенята, слѣдъ житната жетва. Въ България наистина есенята е много удобна за узрѣването на цвеклото, нѣ лѣтото бива доволно сухо, тѣй че не ще може да се сѣе цвѣкло въ всѣка почва. Глинеститѣ черноземи, които прѣзъ лѣтнитѣ суши силно се напукватъ, нѣма да бѣдѣтъ толкова удобни за цвеклото колкото дълбокиѣ пѣсчливо-глинести почви съ достатѣчна долна влага. Такива сѣ на пр. почвитѣ въ тракийското поле покрай Марица и Стрѣма, както е показала най-добрѣ ланшната година. Лани прѣзъ лѣтото въ Т.-Пазарджикъ е имало извънредна суша, нѣ както видѣхме по-горѣ, получило се пакъ добро плодородие отъ цвеклото (6435 оки на старъ увратъ). Пролѣтѣта е у насъ всѣкога доста суха, затова цвеклото трѣбва да се сѣе доста рано за да може да поникне у врѣме, най-добрѣ въ втората половина на Марта мѣсецъ; и за да не изсъхне почвата при сѣненіето, трѣбва дълбоката оранъ да се извърши още прѣзъ есенята, тѣй щото да се прѣоре прѣзъ пролѣтѣта само плитко. Гдѣто позволява мѣстото, цвеклото ще може да се пои прѣзъ лѣтнитѣ суши, както се пои понѣкога бостанъ, нѣ разбира се само догдѣто е малко и то въ крайна нужда, колкото намѣсто единъ умѣренъ дъждъ. Цвекло, което се пои често, расте голѣмо, нѣ не е доста сладко.

Почвата за цвѣклото трѣбва да е дълбока, да може да се оре дълбоко (до 50 см.), т. е. да нѣма отъ долу скала или да не бѣде отъ долу непронуклива (такава почва бива влажна). Цвеклото пуца тѣнцитѣ си корени доста дълбоко, затова почвата трѣбва да бѣде ровка и въ долния си пластъ (подъ орницата). Цвеклото прѣтърпява по-добрѣ умѣрена суша, отколкото силна влага. Почвата трѣбва да бѣде силна, тѣй като цвеклото отъ начало расте бавно и затова иска силна храна,

нъ не е нужно да бжде само черноземъ. Черноземитъ биватъ горещи, прѣсушаватъ цвѣклото. Суха пѣськлива или камениста почва, сжщо и клисава иловица не сж удобни за цвеклото; най-добри сж дълбоки пѣсьчливо-глинести почви, които съдържатъ доволно количество варовникъ, макаръ и да нѣматъ много черноземъ — такива сж именно наплавенитъ почви покрай течението на Марица и Стрѣма.

5. Приготовление и торение на почвата за цвекло.

Цвеклото се сѣе обикновено слѣдъ зимнина или лѣтнина (тютюнъ, царевича), за които била торена нивата, на кратко слѣдъ растенията, които оставатъ почвата добръ разработена и торна. Понеже цвеклото се вадикжсно, не остава често пжти врѣме да се сѣе слѣдъ него зимнина, затова слѣдъ него се сѣе ечемикъ или фасулъ, или царевича. Цвекло слѣдъ цвекло не бива да се сѣе, понеже почвата се изнуриява много; може да се повтори на четвъртата година. Нивата за цвекло трѣбва да се приготви твърдъ добръ, като че ли се приготвя бахчия.

Тутакси слѣдъ жетвата стърнището се заоре съ плитка бразда (10—13 см.) и послѣ прѣзъ есенята се прѣоре колкото се може дълбоко. Най-добръ е да се оре съ плугъ на 21—27 см. и слѣдъ плуга да върви *подривало*, т. е. орало което подравя и дроби почвата въ дъното на браздата, безъ да ѝ изважда вѣнъ отъ нея. Гдѣто има дълбока орница (40 до 50 см.), може да се пуснатъ въ една бразда два плуга, единъ слѣдъ другъ, съ това се искава долната (мъртвата) прѣстъ на горѣ, която прѣзъ зимата измръзва и става плодородна. Нивата се оставя прѣзъ зимата въ остри бразди, неувлачена, за да се раздоби прѣстѣта ѝ отъ мразовѣтъ. Прѣзъ пролѣтѣта, щомъ е доволно изсъхнѣла, увлачи се нивата два пжти, да се уравни и, ако е прѣстѣта много слегнѣла, нивата се прѣоре слѣдъ това плитко, колкото да се приготви за сѣението, и слѣдъ това пакъ се увлачи (веднѣжъ). При нѣкои почви, именно при иловицитъ, само се увлачи съ брани (търнакъ), понеже при прѣораванieto би се образували гърмуди и би излѣзла нерастрошената (неизмръзнѣла) прѣстъ на горѣ. Най-простото орѣ-

дие за уравнивание (увличание) на нивата (намѣсто брани) е дѣсченъ влакъ. Затова можѣтъ да се употребѣятъ стари дикани, безъ кремъци, вързани на синджиръ дългъ около 1 метръ; за синджирия се впрѣгатъ воловетъ. При работата съ този влакъ работникѣтъ се качува на него като на шейна и кара воловетъ. Споредъ това, да ли работникѣтъ стѣпва повече напредъ или назадъ, набира подъ влака повече или по-малко прѣстъ и така изравнява неравнитъ мѣста, както иска. Съ такѣвъ влакъ нивата по-скоро се уравнива, отколкото съ бранитъ. Прѣди сѣението добръ е да се слегне прѣстѣта, което се ускорява ако се прѣкара съ лекъ валикъ (колендро), сжщо се прави и слѣдъ сѣението.

Цвеклото изисква силна, торна почва; цвеклото за добитѣкъ може да се сѣе въ нива прѣсно наторена, нъ при захарното цвекло прѣсния торъ врѣди на качеството му, макаръ че увеличава количеството му. Затова се сѣе захарното цвекло слѣдъ зимнина, за която била нивата наторена, или ако се тори нарочно за цвеклото, тори се рано прѣзъ есенята и торѣтъ се заорава тутакси за да може да угние. Цвеклото узрѣва по-скоро и става по-сладко, ако се тори съ суперфосфатъ или съ чукани изгнили кости, особено въ почва, въ която вече бивало сѣто. Суперфосфатѣтъ се приготвява отъ горени кости, като се стукатъ и полѣжатъ съ зачия, продава се въ видъ на възвлаженъ прахъ. Суперфосфатѣтъ се прѣска по нивата, когато цвѣклото е вече порастнѣло. За 1 новъ увратъ се употребява 3 кола добитчи торъ и 30 кг. суперфосфатъ или чукани угнили кости.

Извѣстно е, че коститъ съдържатъ вещества, които сж необходими за растенията и че торението съ кости, или съ искусствени торове приготвени отъ тѣхъ, е едно отъ най-полезнитъ. Искусственитъ торове отъ кости се фабрикуватъ въ особени за това фабрики и се употребяватъ въ огромни количества отъ напреднѣлитъ земледѣлци. У насъ нѣмаме такива фабрики, нѣмаме такива земледѣлци, нъ имаме баримъ евтини кокали.

Ето какъ може всѣкой да си приготви самъ безъ голѣми разноси единъ силенъ торъ, който може да направи една слаба нива да стане най-силната, да роди жито съ най-тежко зърно. Този начинъ употребяватъ въ Баварско ония селяне, които не намиратъ за нужно

да купуватъ отъ фабриктѣ искусствени торове отъ кости, когато могатъ да си ги приготвятъ сами.

При сто части (по тегло) кости, ситно счукани, се примѣсва 40 части гасена варъ и 200 части пепелъ. Всичко това се размѣся добръ, и се полива съ 150 части вода; а послѣ купчината се затрупва съ прѣстъ (200 части). Въ топло врѣме тази купчина се запарява вече слѣдъ два-три дѣня, торнитѣ вещества на коститѣ ставатъ растопими, лесно приемателни за растенията. Такавъ торъ може да се сравни съ най-прочутитѣ фабрични торове, при това е и евтинъ. Този торъ най-добръ се употребява така: когато посѣвитѣ не сж още много високи (въ начало на Априлий мѣсецъ) и врѣмето е умѣрено влажно, или прѣди дъждъ, торътъ се прѣска възъ посѣвитѣ. Нъ и прѣди посѣвяването може да се заоре наедно съ тора отъ добитѣка (изъ яхъритѣ).

Една торба кокали може да докара много пѣти толкова полза, колкото една кола торъ отъ купището. Струва си да събираме всѣко кокалче и да го употребимъ както трѣбва. Единъ кокалъ хвърленъ на нивата ще се стопи напълно слѣдъ 40 години и така ще ползува нивата лека-полека, нъ приготвенъ, както казахме горѣ, ще докара ползата си въ нѣколко години и ще направи нивата силна.

Нъ трѣбва да забѣлѣжимъ че *силно и добръ напосѣвена нива нѣма нужда отъ горното торение съ суперфосфатъ* и съ кости, особено когато цвѣклото има довольно дълго врѣме за узрѣване, т. е. когато есенята е топла и суха, както е у насъ.

6. Сѣение на цвеклото.

Сѣмето трѣбва да се избере таково, което произлиза отъ най-захарливи цвекла и дава само най-захарливо цвекло; то трѣбва да е тежко и не старо. Цвекловото сѣме запазва способността за никнене нѣколко години, нъ най-добръ е всѣкога едногодишното и колкото може по-тежко, отъ него пониква най-голѣмо проценто зърна, по-тежкото (по-едрото) сѣме дава още и най-силни растения. Това, което наричаме цвеклово сѣме, не сж отдѣлни зърнца (сѣмена), а е цѣлъ плодъ, който съдържа сѣмена, отъ 100 зърна плодове поникватъ до

170 растения, нъ слѣдъ години по-малко, на пр. слѣдъ 12 години пониква само 50.

Посѣвяването на цвѣклото трѣбва да стане колкото може рано, въ Мартъ мѣсецъ, най-късно въ началото на Априлий, догдѣто има довольно влага въ почвата. Цвѣклото колкото по-рано застигне да върже първитѣ листа, толкова повече ражда. Ако се сѣе отъ рѣжа, взима се на новъ увратъ около 1 кг. сѣме (на старъ пловдивски увратъ $2\frac{1}{2}$ кг.), при сѣение съ машина до два пѣти повече. Не бива да се икономисва много съ сѣмето, понеже ако поникне на рѣдко, мъчно се допълняватъ праздинитѣ мѣста. Ако почвата е довольно влажна, сѣе се на $2\frac{1}{2}$ сантиметра дълбочина, ако е суха, най-много на 5 сантиметра. Най-добръ е да се сѣе или слѣдъ дъждъ, или прѣди дъждъ. Колко на гѣсто да се сѣе, може да се прѣдвиди споредъ силата на почвата. Въ много силна нива ще се сѣе по-гѣсто, да не станжтъ цвекловитѣ глави по-тежки отъ 1 килограмъ; цвѣкло за добитѣкъ се сѣе по-рѣдко.

Посѣвяването става по три начина: 1) въ редове въ браздици, 2) на купчинки нередени въ редове като царевичата и 3) чрѣзъ разсадъ. Редовитѣ биватъ 40 сантиметра широки, въ силнитѣ почви и по-тѣсни, отдѣлнитѣ купчинки на 18 до 20 см. една отъ друга.

Когато се сади цвеклото на купчинки, редовитѣ се отбѣлѣжватъ върху уравнената нива съ бѣлѣжникъ, т. е. съ една дъска снабдена съ колове, послѣ трѣгватъ работници по редовитѣ съ дикелчета и правжтъ на всѣки 18—20 сантиметра трапчинки дълбоки отъ 2 до 5 сантиметра, пушатъ въ тѣхъ 3—5 зърна сѣме и съ дикелчето ги заравятъ; ако почвата е много лека, пристискватъ ги още леко съ кракѣтъ си.

Колко на гѣсто да бѣджтъ цвеклата зависи отъ почвата и врѣмето, и това трѣбва да изучи самъ земледѣлецътъ, въ по-слабитѣ почви се саджтъ въ редове съ 50 см. и едно отъ друго до 24 см. Слѣдъ посѣвяването нивата се уваля още веднѣжъ съ валякъ, това е важно особено при леки почви, които скоро изсъхватъ.

Чрѣзъ разсадъ се сѣе повечето само цвекло за добитѣкъ, заради това сѣмето се посѣва на гѣсто (въ 1 лѣха около $1\frac{1}{2}$ кг. сѣме) и когато малкитѣ цвекла иматъ корень дебелъ колкото гѣше перо, разсаждатъ се на

нивата, както се седи зелие (въ началото на Май). По такъв начин се попълват и празните мѣста въ редоветѣ, гдѣто сѣмето не е поникнало; тогава за разсадъ се взиматъ цвекла изкубнати при проскубването на редоветѣ. На повонасадения разсадъ се махкатъ най-големитѣ листа, да не вѣхне. Захарното цвѣкло отъ разсадъ никога не е толкова добро за захарна фабрикация както бива цвѣклото пораснало направо отъ сѣмето, понеже коренътъ му бива четалестъ, и не гладъкъ, и мѣчно се чисти.

Ако знаемъ че нивата, въ която сѣмъ цвѣклото, скоро бурениясва, посѣваме наедно съ цвеклото въ редоветѣ и малко накинжътъ ечемикътъ, ечемикътъ скоро покарва и показва редоветѣ, тъй че лесно можемъ да плевимъ помежду тѣхъ.

7. Работението на цвеклото.

Когато се случи, че земята отъ дъждоветъ хване кора върху посѣтото цвеклово сѣме, та сѣмето не може да проникне, тогава се прѣкарва нивата съ *валякъ таралекъ*, или кората се пораскъртва съ леки мотички (дикежи). Ако кората е много яка и цвеклото не никне, трѣбва да се заоре и да се сѣе отъ ново.

Първа копань. Шомъ поникне цвеклото, т. е. шомъ личятъ редоветъ, *трѣбва да се плѣви и прѣкопава* между редоветъ, тъй като полския плѣвель расте по-бърже отъ цвѣклото и би го заглушилъ. Първата копань става плитко и съ широки мотики.

Проскубване и втора копань. Слѣдъ първата копань цвеклото се проскубва щомъ има 4 листа, т. е. изскубватъ се поникнжлитѣ цвекла, като се остава само по едно на разстояние едно отъ друго на 18 (въ силна почва) до 20 сантиметра (въ лека почва), при това се гледа да се остави най-силното. Тамъ гдѣто не е поникнжло нищо, сѣе се отъ ново, или ако е вече късно (Май мѣсецъ) сади се разсадъ отъ изскубанитѣ цвекла. При проскубването малкитѣ цвѣкла се не мъкнжтъ на горѣ, а се теглатъ полегато (на страна) и при това се крѣпи съ другата ржка онова цвекло, което трѣбва да остане на мѣстото си, да не се расклати. Изскубанитѣ цвекла се слагатъ въ срѣдата на редоветѣ, да спиратъ по-

карванието на плѣвеля. Заедно съ проскубанието се върши и втора копанъ, при това се копае вече по-дълбоко и се прѣкопава и въ редоветѣ, между отдѣлнитѣ цвекла.

Третья копань. Ако почвата е много окоравѣла и не е много сухо, окопава се или се оборава цвеклото още веднѣжъ—въ по-лекитѣ почви това не бива нѣжно.

Заразяване. Когато вече цвеклото наближи да покрие редовете съ листата си, окопава се дълбоко, съ тѣсни мотики и при това се приравяват съ малко прѣстъ тѣзи върхове на корените, които съ голи, защото ако оставятъ голи, ще бѣждатъ зелени, несладки.

Щомъ редовеѣ се покриѣтъ напълно съ шума, цвеклото се остава на мира. Никоя отъ горнитѣ работи не бива да се върши, когато почвата е мокра.

Когато цвеклото наближи да узрѣва, външнитѣ му листа зачеватъ да желтъжтъ, нѣкои неразбрани земледѣлци ги отскубватъ да хранѣтъ съ тѣхъ добитѣкъ, нѣ съ това се разваля цвеклото, остава по-леко и по-малко сладко, сирѣчь незрѣва.

За да получимъ цвекло не само въ голѣмо количество, нъ и добро, захарливо цвекло, необходимо е да го обработваме както трѣбва. Ако го сѣемъ на рѣдко, ще получимъ голѣми нъ незахарливи глави; таково цвекло нѣма цѣна за захарнитѣ фабрики и никоя фабрика го не купува, една глава цвекло не бива да бѣде повече отъ 1 килограмъ, и затова трѣбва да се сѣе повечето тъй гѣсто, както показахме. Ако цвеклото не е добръ окопавано и заравнено, получава зелени глави, които не съдържатъ захаръ, а съдържатъ разни соли, врѣдителни при добиване на захаръта.

Успѣхътъ на захарната фабрикация, който ще може да създаде и успѣхъ на земледѣлието, зависи отъ васъ земледѣлцитѣ, ако работите цвеклото добру ще има въ него много захаръ и цвеклото ви ще ви се плати добру. т. е. като *захарно цвекло*.

Колко голѣмо значение има начина на посѣването, работението и голѣмината на цвеклото върху неговата захарливостъ, най-добри ни показватъ ланшинитѣ опити. Отъ сѣмената, които лани е раздало Министерството на земледѣлието, било сѣто на много мѣста, нѣ полученитѣ цвекла били твърди различни. При Т. Пазард-

жишкия окръженъ чифликъ, гдѣто управителтъ му г-нъ Подземски е специалистъ по цвекларство, цвеклото било посѣто въ добръ приготвена почва и добръ работено, показало при голѣмина $\frac{3}{4}$ и $\frac{1}{2}$ кг. 12·38% — 16·58% захаръ (опитвано прѣзъ мартъ 1894), у г-на Юрукова въ Ново-Село било посѣто въ добръ приготвена почва и безъ особено внимателно работение показало при голѣмина $\frac{3}{4}$ кг. 10·73% и 9·22%.

За количествата на полученото цвекло нѣмаме свѣдѣния, нъ колкото се касае до качеството, то сравнително най-добри се показвали цвеклата: 1) отъ земледѣлческитѣ училища (Садово 10·90% и 10·45%, Руссе 12·13% и 11·81%), гдѣто можемъ да прѣдположимъ че било работено добръ, макаръ че и тукъ има една неправилностъ, тъй като нѣкои цвекла отъ опитното поле на Садовското земл. училище имали зелени глави. 2) въ образцовитѣ чифлици (Клементина 11·8% и 12%, шуменското земледѣлческо дружество 12·35%, Бейлеръ чифликъ 13·16%). Добра захарливостъ показватъ и цвеклата отъ пипиниеритѣ (Разградъ 12·91% и 10·3%, Шуменъ 11·19%), гдѣто на вѣрно е била почвата дълбоко разработена.

Въ много случаи главитѣ били много голѣми, дори до $6\frac{1}{2}$ кг., а захарливостъта слиза дори до 4%, даже гдѣто било цвеклото поено и до 3%, навѣрно повечето цвекла сж били сѣти въ плитка орана почва и не били окопавани. Много отъ тѣзи цвекла били посѣти въ градини и огледвани като градинарски зеленчукъ, та показватъ малко захаръ и много незахарни вещества, т. е. на мѣсто захарно цвекло се получило цвекло за добитѣкъ.

Отъ горнитѣ данни не трѣбва да се отчаемъ да мислимъ че цвеклото не ще може да стане всѣки пѣтъ добро, а по-скоро трѣбва да разберемъ че то трѣбва да се работи добръ и у врѣме, както го показва дългогодишнината опитностъ на цвекларитѣ, а не да го оставимъ на произвола на природата — иска *трудъ и умѣние*.

8. Беритба на цвеклото.

Отъ посѣвянието до узрѣвянието на цвеклото трѣбва 26 до 30 седмици. Цвеклото се вади отъ земята

когато е напълно узрѣло, което познаваме споредъ листата му, които пожълтиватъ, почервеняватъ и вънкашнитѣ даже увѣхнуватъ. Въ това врѣме цвеклото бива най-захарливо, това бива около края на октомврий; на всѣки начинъ трѣбва да се извади цвеклото прѣди първитѣ студове, да не замръзне на нивата. Цвеклото се ископава съ мотики, или се вади съ продълговати лопати (кюреци), или прѣдварително се повдига наедно съ прѣстѣта чрѣзъ особени орала и послѣ се мѣкне отъ рѣжа. Измѣкнѣтитѣ глави цвекло се отрѣсватъ отъ прѣстъ, очистватъ имъ се ситнитѣ корени и послѣ съ ножъ се орѣзва шумата наедно съ зелената частъ на главата и съ спящитѣ пѣпки по нея. Ако цвеклото не се занесе тутакси въ фабрика, пази се, за да не замръзне и да не увѣхне, въ ями ископани въ земята. Ямитѣ се ископаватъ въ сухо мѣсто, продълговати и дълбоки отъ 20—40 сантиметри; въ тѣхъ се натрупва очистеното цвекло на купъ (като стрѣха) и се покрива послѣ съ изровената земя, при това на върха се оставятъ душници затикнати съ снопчета слама.

Отрѣзанитѣ врѣшници съ шумата се употребяватъ като храна за говеда и овци; за сѣщата цѣлъ се употребява цвеклото за добитѣкъ и разбира се че може да се употребѣи и захарното цвекло, ако нѣма за какво друго да се употребѣи. При младитѣ говеда и при конѣтъ може да се употребѣи цвеклото само въ малко количество, даже и кравитѣ не бива да се хранѣтъ исклучително само съ него, а да имъ се дава кѣлцано и смѣсено съ плѣва, детелина и разни сухи храни. Листата отъ цвеклото, ако ги яде добитѣка много, често го разслабватъ, затова не трѣбва да се употребѣятъ всички въ едно кратко врѣме. Цвекловитѣ листа и врѣшници за да траѣтъ дълго врѣме, налагатъ се въ ями ископани въ иловица (или измазани съ нея), натѣпкватъ се и се покриватъ съ прѣстъ, тогава тѣ се вкиснуватъ, ставатъ единъ видъ прѣсолъ, който трае до идущо лѣто и лакомо се яде отъ добитѣка.

По сѣщия начинъ се налага и употребява и цвеклото кюспе, т. е. рѣзенчета цвѣкло истопени и истискани въ фабриката при добивание на захаръта отъ тѣхъ. Кравитѣ пушатъ много повече млѣко и масло, когато се хранѣтъ съ цвекло или съ листата му: въ послѣдния случай маслото добива хубавъ желтъ цвѣтъ.